

ТРИ ДЕМОНСТРАЦИЈЕ СТУДЕНАТА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ У БЕОГРАДУ 1894 ГОДИНЕ

У току 1894 године било је више изненађења и потреса у политичком животу Београда. У тој бурној години, поред осталих грађана, узимали су учешћа у јавном животу и великошколци. Они су те године приредили три демонстрације — већином као припадници Радикалне странке која је онда сматрана као „напредна“ и као таква имала највише присталица у народу — да би исказали своје негодовање према насталим приликама у земљи.

Демонстрација против београдских певачица

У неколико београдских механа појавио се приличан број певачица ради увесељавања гостију. Скоро све ове певачице биле су лако обучене и са великим изрезима на хаљинама. Оне су, играјући балет, певале сувише раскалашне песме, чиме су привлачиле велики број посетилаца. Овакав начин облачења, нарочито игра балета, није се свиђао ондашњем патријархалном свету, па ни студентима.¹ Они су због тога ретко одлазили у локале у којима је било певачица. Када су кафанске певачице почеле да певају песме у којима исмевају школску омладину, великошколци су решили да их извижде и исмеју првом zgodном приликом.

На дан 12 јануара 1894 г., око 10 часова увече, ученици Велике школе окупили су се на уговореном месту и по групама истовремено пошли у све го-

стионице у којима је било певачица, али највећи лом начињен је у „Позоришној кафани“.² Једна већа група студената тога дана дошла је у наведену кафану и почела да звижди певачицама, уз повике: „У-а!“ Кафеџија са својим момцима и гостима устао је у одбрану певачица, тако да је дошло до велике галаме, свађе и туче. Ђаци су били бројнији, те су растерали кафанске госте и певачице. Као епилог ове свађе било је полупано око 20 прозора на кафанској згради, чија је штета износила 50 динара.

Кад су наишли чувари јавног реда и јуришали на изгреднике, већи део ученика разбежао се а један мањи био је похватаан и приведен Варошком кварту. Према првом извештају од 13 јануара 1894 г. били су приведени Кварту ови студенти: Милутин Филиповић, Лука Зебић, правници IV године, Никола Матијевић, правник II године, Милан Марковић и Светислав Јелчић, правници I године, и Радоје Домановић, филозоф IV године,³ који је ухваћен у једној недовршеној грађевини где се био склонио. Том приликом био је и тучен, каже један од живих учесника. Сви су студенти у Кварту легитимисани. Домановић није хтео добровољно да покаже свој индекс, те му је исти био силом одузет, писале су „Вечерње новости“ 13 јануара.

Старешина Варошког кварта известио је 13 јануара Велику школу о овом изгреду и молио да се поведе кривични поступак против криваца и да се исти

¹ Према казивању Милана А. Костића, директора гимназије у пензији.

² „Позоришна кафана“ налазила се на углу Васине и Доситејеве улице.

³ Велика школа број 23.

примерно казне. Уз овај акт полициске власти била је достављена Домановићева уписница и тужба власника кафане. Тужилац је тражио од академске власти да осуди ученике да му накнаде учињену штету. Као коловође напада на његову радњу означио је: Светислава Јелчића, Луку Зебића, Николу Матијевића, Милана Марковића, Милутина Филиповића, Момчила Ивковића, правнике, Радоја Домановића, филозофа, а да имена осталима не зна.⁴

Својим другим писмом од 15 јануара, Варошки квартал известио је Велику школу да: Милутин Филиповић, Лука Зебић и Светислав Јелчић, правници, нису били ухваћени у демонстрацији код „Позоришне кафане“, већ да су исти сами дошли у Кварт да би јемчили за своје другове.⁵ У том смислу, Филиповић је дао и „исправку“ преко дневне штампе. Данас, иако је доста зашао у године, Филиповић се сећа тога догађаја и вели да су учесници били: Радоје Домановић, Риста Одавић, Милан Марковић и други.⁶ Он је у то време био адвокатски писар код Николе Николића, адвоката у Београду. Због свог позива био је често по квартовима и тако упознао све старешине квартова. Чувши за хапшење својих другова, отишао је у Варошки квартал да их спасава, у чему је и успео.

Академска власт повела је истрагу по овом делу и саслушала 15 фебруара 1894 г.: Ивковић Момчила, Марковић Милана, Матијевић Николу, Зебић Луку, Филиповић Милутина и Јелчић Светислава. Матијевић и Марковић признали су да су означене вечери били код „Позоришне кафане“ и наводе да је механција са својим момцима сам излупао прозоре, јер је ђаке гађао столицама кроз врата и прозоре. Ивковић, Зебић, Филиповић и Јелчић изјавили су да нису учествовали у демонстрацији. Радоје Домановић био је саслушан 10 марта 1894 г. и он у свом саслушању, између осталог, каже: „Ја сам са друговима био у кафани, у цели да ижвјидимо безобразлук певачица, али смо

тима наишли на негодовање публике, која нас је напала најпогрднијим речима, бранећи певачице чије понашање не може се ни у ком случају одобрити. Изашли смо из кафане и стајали пред истом, али прозоре нисмо лупали. Гости су у кафани псовали и грдили непрестано што смо им укинули задовољство да гледају најгадније ачење“. Када је од њега било затражено да изда своје другове, Домановић је то одбио рекавши само ово: „Било је преко 100 ђака, но не знам који су били, сем нас које је полиција похватала.“

У архиви Велике школе, која је још несређена, није пронађена никаква одлука о казни студената за ову демонстрацију.

Демонстрација против 9 јануара

Мимо постојећег закона од 1892 г. и своје задане речи да се неће враћати у Србију, бивши краљ Милан — на позив сина му Александра — стигао је 9 јануара 1894 г. у Београд. Његов долазак изазвао је оставку радикалске владе, на чијем се челу налазио Сава Грујић, а самим тим и узбуну свега што је радикалски мислило. Као мали пример узбуђења о Миловановом присуству у Србији најбоље ће послужити неколико реченица из *Дневног листа*, који је, поред осталих листова, о томе догађају овако писао: „Бедна Србијо! Изненађење за изненађењем потреса твоје идеале за мирним и правилним државним развитком, а на развалинама твојих уставних нада слетају злослутни гавранови гракћући ону немилу песму: „Србија се смирити не може“. Писац чланка даље пише: „У Краљевини Србији има само један Устав, један закон, једна сврха — а то је бивши краљ Милан!“ На крају писац се обраћа самом Милану са овим речима: „Стари Господару! кажи нам Ти, реци нам Ти, јер ми, поред свију ових догађаја још не смемо да се сложимо са онима, који веле, да си Ти највећи узрок

⁴ Велика школа број 25.

⁵ Велика школа број 24.

⁶ Према писму М. Филиповића упућеног писцу овог рада.

свима недаћама уставно-парламентарног живота нашег!"⁷ Кад се овако слободно писало, шта је се тек онда причало? Зар ово није позив на буну јавног мњења против Милановог доласка у земљу. Милан је то добро знао и зато је журио да легализује свој поступак од 9 јануара, У том циљу, повео је преговоре са радикалима и тражио од њих да ставе ван снаге закон о његовом удаљењу из земље. На том питању преговори су пропали. Милан се потом окреће политичким ривалима и, као резултат тога, 12 јануара 1894 г. освајава нова — неутрална влада на челу са Ђорђем Симићем, дотадашњим послаником у Бечу.⁸

Истог дана, Симићева влада отишла је у Народну скупштину. Кад су стигли нови министри 12 јануара „у 4^{1/2} сахати по подне“, почела је седница Народне скупштине. Седници је претседавао потпретседник Димитрије Катић а записник је водио секретар Алекса Ратарац. Симић је известио Скупштину о саставу своје владе а потом јој је претставио чланове свога кабинета. После тога, народни посланик Радикалне странке Риста Поповић затражио је и добио реч. За време Поповићевог говора, Симић је и сам затражио реч од претседништва Народне скупштине, које га је обавестило да не може од Поповића да одузима реч, пошто је он већ почео да говори. У свом говору Поповић је истакао: „да је Србија уставна земља и да Народни Посланици, поред најбоље воље да послуже Краљу и Отаџбини, не могу потпомагати садању владу с тога, што ова влада, противно уставном и парламентарном раду, није поникла из скупштинске већине. Њезиним доласком у Скупштину повређен је основни принцип парламентаризма, с тога изјављује: да Скупштина не може помагати ову владу“.⁹ У току Поповићевог говора, Симић је са члановима владе напустио седницу Народне скупштине, предавши потпретседнику указ о закључењу њених седница. Народни

посланик Ранко Тајсић захтевао је да се унесе у записник како „је влада отишла и да није хтела чути указ Краљев“.

Оваква узбудљива седница Народне скупштине наша је свога одјека и код студената Велике школе. Они су истог дана заказали један састанак својих једномишљеника ради упознавања догађаја са насталом политичком ситуацијом.

Како се гледало на тај састанак лепо се види из писања *Вечерњих новости*, у чланку „Жалосна појава“, у коме се каже: „У времену, када је родољубље прече од свега; кад треба сви сложено да приступимо на остварењу српских, народних идеала. У том времену, нашло се једно коло српске великошколске омладине, које све то баца под ноге, ради тога, да одговори жељама и прохтевима неколицине људи, те је синоћ држала свој митинг у сали код „Српске Круне“. На томе митингу није се решавало како Бугарска пружа своје руке на Македонију и Стару Србију; како Аустро-Угарска хоће да анектира Босну и Херцеговину; како Српство пишти под притиском црно-жуте аждаје у Срему, Бачкој, Банату, Славонији итд. Не, та се омладина састала да већа о томе: како ће данас да пронесе поред двора поцепан Устав, како ће да демонстрира пред двором првог српског краља...“¹⁰

Тринаестог јануара 1894 године студенти Велике школе и ученици средњих школа у Београду, око 4 часа по подне, демонстративно су прошли поред краљевог двора за узвицима: „Живео Устав! Живео Српски Народ! Живела Слобода!“ Тиме је школска омладина „показала своје негодовање спрам стања које је данас наступило“, писао је *Дневни лист* 14 јануара. Међутим, напредњачко *Видело* писало је истог дана како је великошколска омладина пошла „са једном повећом руљом... са Калемегдана правцем Краљевом двору да, како зли језици говоре, онде спали садањи Устав“. Један учесник у тој де-

⁷ *Дневни лист* број 7, 11.1.1894 године.

⁸ *Српске новине* број 8, 12.1.1894 године.

⁹ *Српске новине* број 11, 16.1.1894, прото-

кол Народне скупштине, XXXIX састанак.

¹⁰ *Вечерње новости* број 13 од 13.1.1894 године.

монстрацији сећа се да су, поред њега, учествовали у поворци демонстраната Милан Марковић, Никола Матијевић и Радоје Домановић.¹¹ Означеног дана сви су прошли поред краљевог двора, узвикивајући поменуте паролe, али Устав није ношен ни спаљиван. Од двора, ђаци су почели мирно да се разилазе у разне правце. Против жандарма, који су их стално пратили, демонстранти нису ништа предузимали, те се ова демонстрација завршила у потпуном миру.

Било је покушаја да се организује један збор студената Велике школе на коме је требало да се осуде демонстранти од 13 јануара, али до одржавања истог није дошло.¹²

Демонстрација против професора Андре Ђорђевића

Да би оправдала Миланово присуство у земљи, Николајевићева влада указом од 17 априла 1894 г. укинула је важност закона од 1892 г. и одлуке Народне скупштине од 31. III. 1891 г.¹³ Али, када је Касациони суд — као највиши суд у земљи — донео одлуку којом је оспорио важност горњег указа, влада се одлучила на још већи корак. Док је јавно мњење очекивало пад владе због њеног пораза пред Касационим судом, 9 маја 1894 г. освануо је краљев проглас у коме извештава српски народ да је решио „да се Устав од 1888 год., у свим својим одредбама, обустави, и да се привремено врати у важност Устав од 1869 године у свој целини својој“.¹⁴

Андре Ђорђевић напустио је положај професора Велике школе да би постао министар правде у влади Ђорђа Симића, а потом министар просвете у влади Светомира Николајевића. Ђорђевића су многи сумњичили да је он тво-

рац указа од 17 априла и акта од 9 маја 1894 г. Ова сумња ослањала се на то што је као министар просвете почео прогон свих просветних радника радикала, а осим тога важио је као одличан правник. Због свега овога, Ђорђевић је био на себе навукао мржњу политичких људи онога доба. Николајевићева влада отступила је 15 октобра 1894 а на њено место дошла је влада Николе Христића. Николајевић и Ђорђевић вратили су се у Велику школу за њене професоре.¹⁵ Чувши за Ђорђевићев долазак, студенти Велике школе договорили су се да му онемогуће предавања.¹⁶

Кад је Ђорђевић 16 октобра 1894 г., у 9 часова, ушао у слушаоницу бр. 32 „старе зграде“, да одржи предавање правницима IV године, упала је унутра једна група од око 100 великошколаца на челу са Миланом Марковићем и Миливојем Савићем — вичући: „Напоље, не треба нам такав професор!“¹⁷ Настала је општа вика и звиждање. На вест о овом случају, дошао је у учионицу Коста Главинић, декан Велике школе, са секретаром Владом Спасојевићем и узео у одбрану нападнутог професора. Услед декановог присуства, ђаци су се разишли и Ђорђевић је наставио час. Међутим, чим се декан вратио у своју канцеларију, демонстранти су поново наишли и штаповима разбили стаклена врата учионице. Тог дана демонстранти су га неколико пута узнемиравали тако да није могао да доврши своја започета предавања — како сам Ђорђевић наводи у свом писму упућеном ректору Велике школе.

Сутрадан, 17 октобра, кад је Ђорђевић дошао у Велику школу због својих предавања, сачекала га је велика група ученика са повицима: „Натраг! Натраг!“ То га је уплашило и он је потргао пи-

¹¹ Према казивању Милана А. Костића, директора гимназије у пензији; в. и С. Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, I, 1929, 260.

¹² *Вечерње новости* број 20, 20.I.1894 год.

¹³ *Српске новине* број 85, 17.IV.1894 године.

¹⁴ *Српске новине* број 101, 9.V.1894 године.

¹⁵ Ђорђевић је дошао у Велику школу да држи предавање као министар на расположењу. Он је 30 октобра постављен за начел-

ника Министарства просвете, а тек 2 новембра 1894 године за професора грађанског права и грађанског поступка у Великој школи (Мин. просвете и црквених дела II. бр. 20536 и 20537/1894).

¹⁶ Према причању Милана Костића, директора гимназије у пензији.

¹⁷ Министарство просвете и црквених дела II. бр. 21874.

штољ. „У том тренутку сматрао сам за најпрактичније, да се оружјем од напада браним и извадим револвер из цепа окренув цев у вис, припретив да ћу пуцати на првог оног који ме са штапом нападне“, каже сам Ђорђевић. Овакав његов поступак потстакao је студенте да према њему буду још насртљивији. Почели су још гласније да вичу на њега, наглашавајући како је „срамота употребљавати оружје“. Ђорђевићу је, и овом приликом, прискочио у помоћ декан Главинић са секретаром Спасојевићем. Главинић је опоменуо студенте на ред и наредио им да се одмах разиђу, али га они нису послушали. Кад су хтели да се пробију кроз гомилу ђака, и Главинић и Ђорђевић били су изгурани из школске зграде на улицу, уз гласне повике против Ђорђевића. У тој гурњави, неко је професору Ђорђевићу извукао пиштољ из цепа.

Академски суд повео је кривичне извиђаје против учесника у овој демонстрацији. Истрагу је водио декан Главинић, јер је ректор Вуловић 22 октобра 1894 г. отишао на отсуство.¹⁸ Главинићу је доста помагао у истрази секретар Спасојевић који је приликом демонстрације забележио имена оних студената које је познавао и њихов списак доставио управи Велике школе.

У току извиђаја утврђено је да су у демонстрацији против професора Ђорђевића, поред ђака, учествовали Драгиша Ђурић, пређашњи предавач Ужичке реалке, и Живко Величковић, приватни ђак Ђоке Миловановића, учитеља цртања Велике школе. Главинић је о томе 19 новембра известио Министарство просвете и црквених дела. Против ове двојице оптужених, министар није ништа предузимао, али је на пријави против Ђурића стављена ова напомена: „Имати ово на уму, кад г. Ђурић буде тражио службу“.¹⁹

¹⁸ Министарство просвете и црквених дела П. бр. 19629.

¹⁹ Мин. просвете и црквених дела П. бр. 21875.

²⁰ Велика школа бр. 2653.

²¹ Мин. просвете и црквених дела П. бр. 22386, текст пресуде гласи:

За време вођења ислеђења једна група студената, у циљу да олакша положај оптужених, упутила је писмо Академском суду у коме потписници истог одобравају поступак својих колега и себе означавају као учеснике у демонстрацији. Кад су, пак, ти учесници били позвани да и пред судом потврде наводе у претставци, једни су изјавили „да само одобравају дело, а не и да су учествовали“; други нису хтели ни да се одазову позиву.²⁰

Академски суд утврдио је у кривичном поступку да је демонстрација против професора Ђорђевића извршена „од неких пронађених и многих непронађених великошколаца“ и да они нису били ни од кога са стране потстрекивани.

После саслушања свих осумњичених и с позивом на школски закон од 1864 године, Академски суд — састављен од Косте Главинића као претседника, Гргура Миловановића и Спасоја Радојичића, као чланова суда — судећи „по своме благоразумију“, донео је пресуду по овој кривици. На основу те одлуке Милан Марковић, правник II године и Миливоје Савић техничар I године изгнани су из Школе за свагда. Једанаест их је удаљено из „заведења“ на годину дана без права на полагање испита, с тим да се у Школу могу вратити септембра 1895 године. Осморица су удаљени из Школе на годину дана с правом на полагање испита у септембру идуће године. Један од њих, поред изгнања на годину дана из Школе, изгубио је и благодејање. Осталих педесет и четири великошколца кажњени су затвором у трајању од пет до тридесет дана, с тим што су сви питомци изгубили „благодејање“ за два месеца.

На крају, сви окривљени осуђени су да плате штету заједнички за револвер Андри Ђорђевићу и Школи за разбијене прозоре колико буде то изнело.²¹

Пресуда

великошколског академијског суда по кривици неких великошколаца, који су 16-ог и 17-ог о.м. демонстровали и неред правили у Вел. Школи нападајући на разне начине г. Андру Ђорђевића, професора, да своја предавања држи и своју дужност врши.

Двадесет другог новембра, Велика школа доставила је Министарству просвете и црквених дела пресуду на одо-

брење. Министар Љубомир Клерић одобрио је пресуду само делимично. На део о одузимању „благадејања“ студентима,

Суд је по овоме делу учинио нужно ислеђење, држећи се уопште у томе нужних основа, па је на основу тога и свога сопственог знања о ствари овој нашао ово:

1. Да дело извршено од неких пронађених и многих непронађених ђака великошколаца према г. Андри, професору, долази према начину извршења и према приликама под којима је извршено, за неке окривљене под § 17 тач. 4, за неке под § 18 тач. 4, а за неке под § 14 тач. 4 и 5 школског закона од 1864 год. прописаног на основу § 41 Зак. о устројству Вел. школе од 1863 год.

2. Да се ни са које стране па ни извиђајем није могло сазнати ни констатовати, да су окривљени ђаци ма од кога са стране на дело подстрекнути били или да су демонстрацију 16 и наред 17 о.м. услед каквог напред учињена договора извршили, мада су заједнички како окривљени, тако и велика множина других ђака, који се на делу нису ухватили и позвати могли, то учинили, те се тако усвојити има да су се ђаци сами под утицајем својих осећања и схватања и првог и другог дана (и 16 и 17) на дело решили (без нарочитог споразума).

3. Да су се окривљени Милан Марковић, правник II и Миливоје Савић, техничар I год. и према исказу своје а и по сведоци сведока у вршењу дозвољеног дела понајјаче истакли те се са тога и сматрати имају као најглавнији кривци и да је за тих кривица из тач. 4 § 17 школ. закона, јер не само што су као најглавнији и први 16-ог у слушаоници прекорима неоправданим и погрдама г. Андру нападали, мада су пре тога један дан на ред опомињати и позивани од академске власти него му још и сутрадан 17, како речима демонстровали, тако и делом „после изречене повторене заповести академске власти“ учинили „насиље“ у томе, што су га с деканом заједно потпомогнути великом множином ђака, изгурали из школске зграде на улицу, ма да га је декан као његова школска власт узела била у заштиту.

4. Да се првога дана 16, никако сила нека противу г. Андре није употребити хтела, а још мање да му се какав физички бол причини, јер да се то хтело, њих би двојица (Марковић и Савић) са осталим окривљеницима то могли и извршити, пошто није било ни са које стране довољне нужне снаге, којом би се то спречити могло; а што се другог дана, 17, сила употребила, то да је била злокобна последица не хладног размишљања него раздражености опште, која је изазвана фаталном погрешком учињеном тиме, што је г. Андра у гомили ђака, држећи да је у опасности, потргао револвер, те тим потенцирао машту и раздраженост, са чега се и нехотично, судећи по последици, други карактер и

правац дозвољеном делу дао — а то да је од особита значаја при оцени дела као олакшавна околност, али да опет са тога суд не може делу други карактер дати (но онај из тач. 4 § 17) и на тај начин сувишну строгост казне ублажити, јер колико се с једне стране важност дела слаби поменутом фаталном погрешком (г. Андре), толико се опет она с друге стране множином ђака учесника може појачавати.

5. Да су без претходног договора ту двојицу — Марковића и Савића — како 16-ог у извођењу демонстрације у слушаоници тако и сутра дан, 17, и нареду и на силу према г. Андри извршеном, потпомагали и то у већој мери ови окривљени: Видан Паидуровић, Будимир Николајевић, Божидар Марковић, Владимир Максимовић, Момчило Ивковић, Милан Шаулић, правници, Милан Костић, филолог, Миливоје Павловић, техничар и Душан Протић, правник, који су пре извршеног дела од академ. власти опоменути и позвани били на ред и закон а опет у мањој мери ови: Живко Радовић, Андреја Вељковић, Драгутин Маслаћ и Ранисав Аврамовић, техничари, Милан Анђелковић и Милан Антић, правници, Живко Јоксимовић, филозоф и Живојин Радовановић (Дачић), филозоф, и да кривица свију потпада под тач. 4 § 18 школ. закона, која је утврђена било признањем њиховим, било сведоцбom сведока.

6. Да се тих 72 потписало на заједничком акту и јавили Ректорату не само да поступак и дозвољено дело већ поменутих окривљеника одобравају, него да су и они у дозвољеном делу учесници били, па да су после на саслушању поименично многи од њих казали да само одобравају дело, а не и да су учествовали, а неки даље и не усудили се да бар предстану суду на позив, те потпис за свој пред судом признају, са чега суд сматра да су ови од потписа и одустали.

7. Да кривица свију ових потписника потпада под тач. 4 и 5 § 14 школ. закона и да су се неки више а неки мање поступком и учествовањем својим огрешили о тај пропис законски — осим њих петорице: Живка Радовића, Милана Антића, Драгутина Маслаћа, Ранисава Аврамовића и Живка Јоксимовића, који су се од потписника, како се извиђајем нашло, понајјаче међу њима истакли, чија кривица не под § 14 него по оцени суда под тач. 4 § 18 реченог закона потпада; а кривица свију потписника тих осим оне показане петорице да се у толико пре под § 14 подвести има, што суд верује да међу потписницима има још много као и од испитаних потписника, који су само одобравали поступак окривљеника других, па из колегијалности и наклоних осећаја потпис свој дали, као да су и учествовали, о чему се суд не само

министар је оспорио надлежност Суда за ту врсту казне и препоручио Великој школи да то питање изнесе

приликом саслушања на пр. за Душана Павловића, него и пре подношења реченог заједничког акта приликом истраге на пр. за Светислава Јелчића уверио, у коме се уверењу утврђује и тим што неки од потписника нису суду смели ни предстати на позив, да бар потпис свој обистине, — те према свему томе.

8. Да суд сматрати може да су они потписници који потпис свој пред судом нису признањем својим утврдили, потпис порекли или одустали од поднета акта.

9. Да је кривица Драгутина Костића судећи по ономе што је био само у ходнику и једанпут звично потпада под § 14 шк. закона.

10. Да је кривици карактерна црта негодовање и противзакони поступак према г. Андри, а никако неки насртај или омаловажавање ради државне власти или указа краљевског, на шта окривљеници никако нису помишљали, јер са демонстрацијом и насиљем учињеним, као што се у главном и из извиђаја види вршило дело од окривљеника за то да на тај начин опомену или и принуде г. Андру да увиди и сам да му не треба више да професор Вел. школе буде.

11. Да су окривљени узрок како штети која је г. Андри учињена тиме, што му је револвера нестало тако и за штету школи причињену у томе, што су на вратима школским неки прозори поразбијани, па да су дужни то заједнички (солидарно) и накнадити.

12. Да међу окривљеницима има и благодејанаца, те да се то при изрицању казне у вид узети има као отежавна прилика.

Те на основу свега тога, као и на основу § 5 шк. закона по коме акад. власт суди по својој благоразумији а с погледом даље на § 11 истог закона на нуждан ред и дисциплину у школи и на све друге прилике дела, Суд академски пресуђује:

а) да се Милан Марковић, прав. II г. и Миливоје Савић, техн. I г. изгнају из заведења за свагда;

б) да се Видан Пандуровић, прав. II год., Будимир Николајевић, прав. II г., Божидар Марковић, прав. III год., Владимир Максимовић, прав. II год., Момчило Ивковић, прав. II г., Милош Шаулић, прав. I г., Милан Костић, филолог III год., Миливоје Павловић, техн. II г., Милоје Тодоровић, прав. I г., Боривоје Раденковић, техн. IV г., и Душан Протић, прав. I г. изгнају из заведења на годину дана без права на полагање испита, те да се у школу тек у септембру 1895 поново примити могу;

в) да се Милан Анђелковић, прав. I год., Живојин Радовановић - Дачић, филол. III г., Андреја Вељковић, техн. I г., Живко Радовић, техн. IV г., Милан Антић, прав. II год., Драгутин Маслаћ, техн. II г., Живко Јоксимовић, фил. I г., и Ранисав Аврамовић, тех. II г. и благодејанац, изгнају (одлуче) из Школе

пред свој Академски савет. То је одмах и учињено, али Академски савет огласио се ненадлежним за овај случај. По-

на годину дана, но с правом на полагање испита (а Ранисав разуме се, и на губитак благодејања рачунајући од децембра о.г.), те тако да у септембру 1895 г. испит полагати могу;

г) да Владимир Петковић, фил. III г., Димитрије Ђуровић, прав. I год., Мирко Поповић, филол. II год., Милорад Миливојевић, филол. II год., Драгомир Николић, прав. II г., Радомир Којић, прав. I год., Витомир Спајић, ванр. пр. I г., и Петар Јанковић, филол. II год. издрже тридесет дана затвора, — Божидар Љубишић, прав. I г., Велимир Илић, фил. I г., Светозар Китић, филол. II г. и Михаило Маринковић, прав. II г., двадесет дана затвора; — Јеремија Живановић, филол. III г., Данило Катић, филол. III год., Војислав Антонијевић, фил. II г. и благодејанац, Светозар Михаиловић, фил. I г., Милан Грујић, филол. II г., Сима Поповић, прав. II г. и Андреја Станић, техн. I г., петнаест дана затвора, ну Војислав још и двомесечно благодејање (за декембар ове и јануар 1895 г.) изгуби, — Михаило Дуњић, фил. III г., Живота Хаџић, прав. III г. и благодејанац, Михаило Стојанчевић, филол. III г., и благодејанац, Светозар Томић, филол. I г. и благодејанац, Јован Јовановић, фил. I г., Павле Вујић, филол. IV г. и благодејанац, Михаило Петковић, прав. II г. и благодејанац, Драгољуб Јеремић, прав. I г. и Милан Кубуровић, филол. III г., десет дана затвора, а благодејанци још и двомесечно благодејање (за декембар ове и јануар 1895 г.) да изгубе, — Драгутин Костић, прав. II г., Јевђеније Маринковић, фил. I г. и благодејанац, Милоје Ракић, фил. III г., Јован Зрнић, техн. II г. и благодејанац (Мин. спољ. послова), Благоје Митровић, прав. I г. и благодејанац, Љубомир Јовчић, фил. I г. и благодејанац, Михаило Марјановић, прав. III г., Светозар Аранђеловић, техн. II г., Милан Дожић, прав. II г., Манојло Мунк, техн. II г., Милан Поповић, фил. II г., Милан Милићевић, прав. II г., Петар Бајаловић, техн. I г., Стојан Вељковић, техн. IV г., Љубомир Михаиловић, прав. III г., Благоје Радовановић, прав. II г., Сретен Лазаревић, техн. I г. и благодејанац, Станоје Пантовић, фил. I г. и Ђорђе Ранојевић, прав. II год. и благодејанац, осам дана затвора, а благодејанци још и да двомесечно благодејање (за декембар ове и јануар 1895 г.) изгубе, — а Богдан Јакшић, прав. II г., Ђорђе Јовановић, прав. I г., Ваја Лазаревић, прав. I г., Душан Павловић, фил. I г., Живко Илић, прав. II г., Љубомир Васиљевић, прав. III г., и Светислав Јелчић, прав. II г., пет дана затвора, — и на послетку

д) да сви ови осуђени плате штету заједнички за револвер г. Андри и Школи за прозоре колико буде то изнело.

Од великошколског академског суда 21 новембра 1894 г. Бр. 2653.

сле тога, министар просвете и црквених дела оснажио је пресуду у целости.²²

По извршности пресуде, између Велике школе и Министарства просвете и црквених дела с једне и Министарства финансија с друге стране, настала је преписка о издржавању осуђених ученика. Министар финансија прво је одбијао отварање кредита Великој школи за ту сврху, али на поновну интервенцију Министарства просвете и црквених дела одобрио јој је кредит од 400 динара.²³

Јавност и дневна штампа расправљали су о студентској кривици сваки на свој начин. Било је подељених мишљења о томе. Напредњачко *Видело* у свом 136 броју у чланку „Скандали на Великој школи“ осудило је великошколце који су насрнули на професора Ђорђевића. Писац чланка тврдио је да се између правника IV године и нападача развила „формална битка“, јер према њему, правници су бранили свога професора. У вези таквог писања, правници IV године: Милан Ј. Пећанин, Михаило Ж. Поповић, Милован Р. Илић, Милан М. Ашић, Иван М. Николић, Радојица В. Тутуновић, Михаило Ј. Гудовић, Ђорђе И. Савић, Душан Димовић, Ђорђе В. Марковић и Драгутин М. Тимић дали су исправку у *Дневном листу* бр. 257 од 1. XII 1894 г. Они тврде да је *Видело* неверно изнело стање догађаја и кажу: „Иако смо били мирни посматраоци ове демонстрације, не узимајући никаква удела у њој, ипак се из тога не може извести да смо били противни истој“. Даље, они тврде да је од њих 18, који су слушали предавање, само 6 ђака устало у професорову одбрану.

Вероватно под утицајем дневне штампе, Министарство иностраних дела, поред већ донесене одлуке о кажњавању студената губитком двомесечне стипендије, одузело је стипендије за свагда оним студентима који су учест-

вовали у нереду против професора Ђорђевића, и тиме Јована Зрнића и Светозара Томића довело у врло тежак положај. То најбоље објашњава сам Зрнић у својој молби упућеној ректору Велике школе, у којој вели да је „благодетељање примао још од другог разреда гимназије“. Њим га је Србија одржала у школи. Она му је, дакле, „и отац и мајка“.²⁴ Министар просвете и црквених дела није усвојио сугестије да он — као министар — замоли министра иностраних дела да ову ствар праведније реши, већ је предмет вратио ректору са напоменом: да се студенти сами обрате министру иностраних дела. Ипак, желећи да помогне студентима, министар је 2 марта 1895 г. писао ректору да сазове Академски савет Велике школе и да пред њега поново изнесе питање губитка „благодетељања“ оних ученика који су учествовали у демонстрацији.²⁵ У архиви Министарства просвете и црквених дела нема података да ли је што учињено по овом предлогу.

Петнаестог маја 1895 г., ректор Велике школе Светислав Вуловић замолио је министра просвете и црквених дела да путем милости ублажи казну ученицима Велике школе, који су, њих 75, пресудом Академског суда Велике школе кажњени, због демонстрације против професора Ђорђевића. Вуловић је предлагао: да се казна изгнања из Велике школе за свагда замени казном изгнања на једну годину, без права на испите; казну изгнања на једну годину, одлучењем од јавног редовног учења у шк. 1894/95 години а казну затвора опростити онима који би имали да је издрже до краја месеца маја.²⁶ Министар Љубомир Клерих известио је 24 маја 1895 г. ректора да је усвојио његов предлог о ублажењу казне, а казну затвора — ђацима који је још нису били издржали — смањено је само на половину одређену пресудом Академског суда. Овим актом, питање осуђених сту-

²² Мин. просвете и црквених дела П. бр. 24538.

²³ Мин. просвете и црквених дела П. бр. 2316/95.

²⁴ Мин. просвете и црквених дела П. бр. 2626/95.

²⁵ Мин. просвете и црквених дела П. бр. 3698/95.

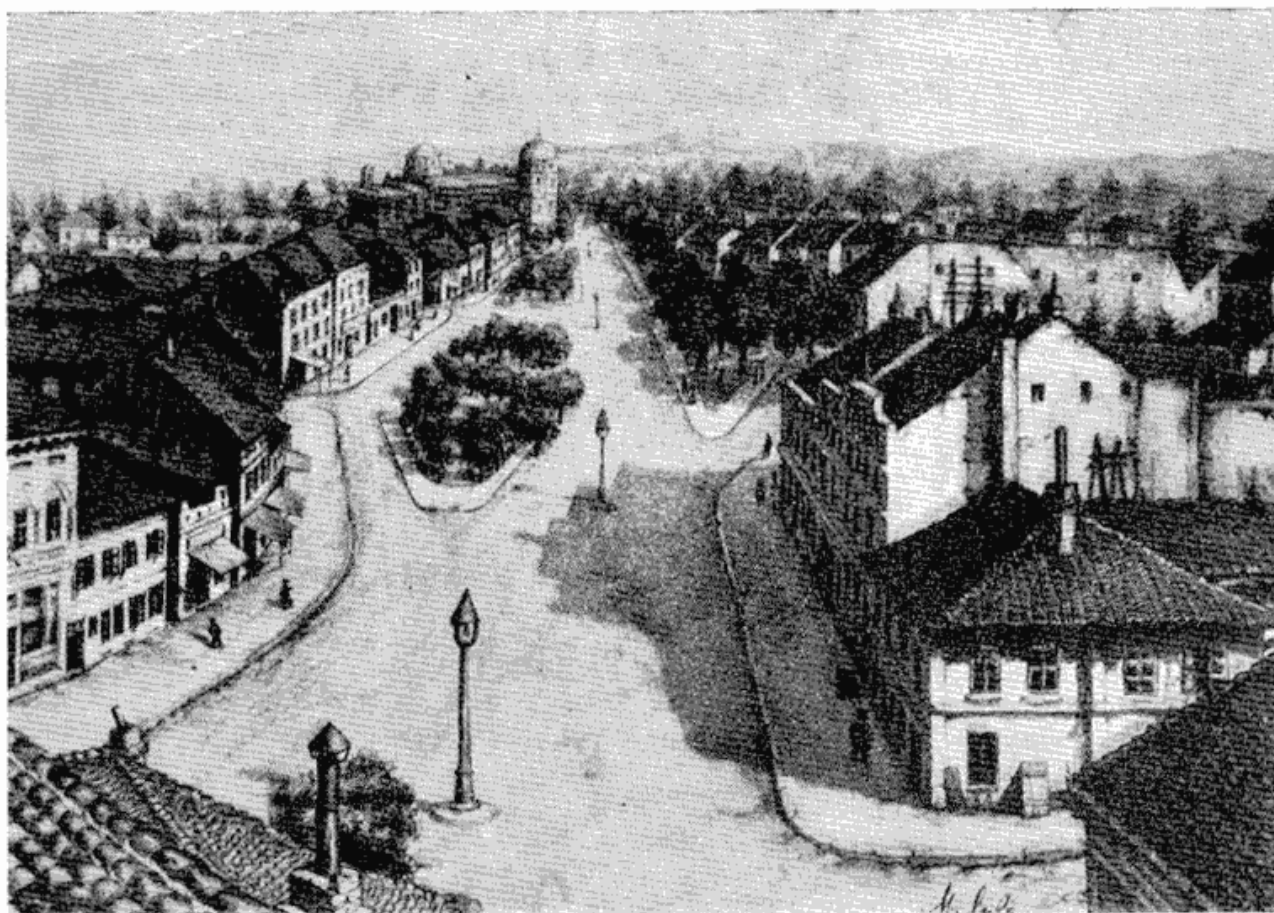
²⁶ Мин. просвете и црквених дела П. бр. 7331/95.

дената било је скинуто с дневног реда. За ову милост, студенти дугују захвалност своме професору Миловану Ђ. Миловановићу, који је сматран великим пријатељем студентске омладине, каже један учесник у демонстрацији.

У указивању помоћи осуђеним ученицима узели су учешћа и београдски трговци. Они су у Београду основали „Одбор за прикупљање и давање помоћи оним сиротим ђацима наше Велике школе, којима је строга осуда „Академског суда“ одузела могућност да наставе овде своје даље школовање”, писао је *Дневни лист* 15 децембра 1894 г. у своме 268 броју. Одбор је убрзо сакупио довољно новаца да би могао Милана Марковића, правника II и Миливоја Савића, техничара I године, да пошаље на школовање у Грац. У свом прогласу Одбор се обраћао „пријатељима омладине да у својим местима организују сталне Одборе и својски

приону око прикупљања како сталне месечне помоћи тако и времене”. Прилоге у Београду прикупљао је благајник Јоца Тадић, трговац.

На крају треба напоменути да је међу демонстрантима — који су у немирној 1894 год. дали одушке својим осећањима о неслагању са ондашњим приликама — било људи који су доцније узели видног учешћа у културном и политичком животу Србије. Тако су: Божидар Марковић, Владимир Петковић и Петар Бајаловић постали истакнути професори универзитета; Риста Одавић, Милан А. Костић, Радоје Домановић, Живојин Дачић и Јеремија Живановић наставници средњих школа и радници на књижевном пољу; Андреја Станић и Милан Марковић министри, Ранисав Аврамовић и Данило Катић помоћници министара а Драгомир Николић велики жупан Шумадиске области.

Сл. 1 — Београд, Терације са фењерима осамдесетих година прошлог века, рад Луке Младеновића

TROIS MANIFESTATIONS DES ÉTUDIANTS DE LA HAUTE ÉCOLE DE BELGRADE EN 1894

M. R. NIKOLIĆ

Dans certains cafés de Belgrade étaient alors apparues des chanteuses qui devaient divertir les clients. Leurs façons de s'habiller et leurs danses leur attirèrent la haine du monde patriarcal d'alors, ainsi que des étudiants de la Haute Ecole. Aussi allaient-ils rarement dans les cafés où il y avait de ces chanteuses. Mais le jour où celles-ci se mirent à se moquer de cette jeunesse universitaire, les étudiants décidèrent de s'en venger à la première occasion favorable. Le 12. I. 1824 ils se mirent à passer par les cafés où se trouvaient des chanteuses et se moquèrent d'elles. La démonstration la plus vive eut lieu au café du Théâtre («Pozorišna kafana») où un groupe d'étudiants s'était mis à siffler les chanteuses et à pousser des «U-a». Lorsque le propriétaire du café voulut protéger ses chanteuses, il éclata une bagarre. Les chanteuses et les clients sont alors dispersés et une vingtaine de fenêtre brisées dans la maison. Avaient participé à cette manifestation, entre autres, les étudiants suivants: Radoje Domanović, Rista Odavić, Milan Marković, etc... Dans son rapport fait aux autorités universitaires, Domanović affirme que plus de 100 étudiants ont participé à cette opération, mais il refusa d'en livrer les noms.

Le retour, le 9. I. 1894, de l'ancien roi Milan en Serbie amena avec lui la chute du gouvernement radical qui avait à sa tête Sava Grujić et auquel succéda un gouvernement neutre avec Djordje Simić. Le 12. I. 1894, Simić se rendit au Parlement pour présenter les membres de son nouveau cabinet. Mais le Parlement dénonça sa prise de pouvoir comme illégale et le condamna. Cette condamnation des députés radicaux émut l'opinion publique, la presse quotidienne, ainsi que la jeunesse étudiante. Après s'être concertés, les étudiants de la Haute Ecole firent une manifestation le 13. I. 1894 et passèrent ainsi devant le palais royal. Parmi eux, il y avait Milan Marković, Nikola Matijević et Radoje Domanović.

Andra Djordjević, qui avait été ministre de la Justice dans le cabinet Simić, devint ministre de l'Education dans celui de Nikolajević. Nombreux étaient ceux qui soupçonnaient Djordjević d'être l'auteur du décret légalisant le retour du roi Milan et le rejet, par celui-ci, de la Constitution de 1888, qui, à cette époque, était considérée comme la plus libérale. Ces soupçons étaient fondés sur le fait qu'une fois ministre de l'Education, Djordjević se mit à poursuivre les professeurs radicaux et, qu'en outre, il était reconnu comme un excellent juriste. Après la chute du gouvernement de Nikolajević, il redevint professeur à la Haute Ecole. En apprenant cette nouvelle, les étudiants décidèrent de perturber ses cours. La démonstration contre Djordjević commença le 16. X. 1894. Ce jour-là Djordjević ne put faire le cours qu'il avait commencé et, le lendemain, quand il entra à la Haute Ecole, les étudiants le repoussèrent tout simplement dans la rue. A cette démonstration avaient pris part des étudiants de toutes les facultés de la Haute Ecole, et ceci en assez grand nombre, mais seul un petit nombre d'entre eux fut traîné devant le tribunal académique de la Haute Ecole et condamné. Les chefs de la démonstration étaient Milan Marković, étudiant en Droit de IIe année, et Milivoje Savić, technicien de I^e année; ils furent condamnés à être «exclus de l'institution pour toujours». Onze étudiants furent écartés de l'Ecole pour une année avec interdiction de se présenter à un examen. Huit autres, furent également écartés de l'Ecole pour un an, mais gardaient le droit de se présenter aux examens. Les 54 autres participants jugés furent condamnés à des peines de prison allant de 5 à 30 jours et tous perdaient, pour une durée de deux mois, le profit des «oeuvres» de la Haute Ecole.

Illustration dans le texte:

Fig. 1 — Belgrade, la Place de Terazije vers la fin du XIX-e siècle